

Κράτος, κοινωνία και εμφύλιος πόλεμος στη Συρία¹

Αυτό το πρώτο κομμάτι σχετικά με την κατάσταση στη Συρία είναι μόνο ένα βήμα προς μια πιο ολοκληρωμένη δουλειά. Επιπρόσθετα, στις πιο επεξεργασμένες πτυχές του ζητήματος (το Κουρδικό ζήτημα και το Ισλαμικό Κράτος), παρέχει περισσότερο δουλειά από συγκεκριμένες απαντήσεις, και πολλά από τα ζητήματα που θέτει θα πρέπει να προσεγγιστούν συγκεκριμένα: η σχέση Κράτους και κοινωνίας, ο Ισλαμισμός, ο ρόλος των εσόδων, και οι διαδρομές που έχουν συζητηθεί ως εκ τούτου όσον αφορά την πιθανή χρήση του εμφυλίου πολέμου ως μιας διεξόδου από την κρίση για το αναδιαρθρωμένο κεφάλαιο.

Από την εξέγερση του 2011, η σύρραξη στη Συρία έχει χωριστεί σε τρία διακριτά μέτωπα. Στον βορρά, η Κουρδική περιοχή, όπου μετά την από διαπραγματεύσεις αναχώρηση των κυβερνητικών στρατευμάτων στην αρχή της εξέγερσης και την νικηφόρα μάχη, που διεξάγεται με τη βοήθεια των ΗΠΑ, ενάντια στο Ισλαμικό Κράτος (ΙΚ), οι δυνάμεις του PYD/YPG² έχουν αδράξει την ιστορική ευκαιρία να αποκτήσουν μια αυτόνομη κουρδική περιοχή. Το δεύτερο μέτωπο είναι αυτή η αχανής περιοχή από τη Συρία μέχρι το Ιράκ, την οποία κρατά το Ισλαμικό Κράτος, και που μοιάζει ξεκάθαρα σήμερα να είναι ξέπνοη κάτω από τα χτυπήματα του διεθνούς συνασπισμού. Το συριακό καθεστώς αποσύρθηκε γρήγορα και από τα δύο μέτωπα, συγκεντρωνόμενο στην “χρήσιμη” Συρία, αυτή των σημαντικότερων πόλεων και λιμανιών, όπου εντοπίζεται και η μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Αυτό το μέτωπο, του εμφυλίου πολέμου ανάμεσα στο συριακό κράτος και ένα μέρος του πληθυσμού του, ήταν που, μέχρι την πολιορκία του Αλεπίου τον Δεκέμβρη του 2016, έμοιαζε να ενδιαφέρει λιγότερο την κοινή γνώμη της Δύσης, πιθανόν γιατί ήταν πολύ μακριά από τα δικά της στρατηγικά και ιδεολογικά διακυβεύματα. Η μάχη ενάντια στην παγκόσμια τρομοκρατία, η οποία υποτίθεται ότι ενσαρκώνεται στον πόλεμο του συνασπισμού και των τοπικών του συμμάχων εναντίον του Ισλαμικού Κράτους, και, για την άκρα αριστερά η κουρδική εμπειρία στη Ροτζάβα, θεωρούμενη ως μια προσπάθεια εγκαθίδρυσης μιας ελευθεριακής εκδοχής σοσιαλισμού, έδωσαν έναυσμα σε πολύ εκτενέστερες αναλύσεις και σχόλια απ’ ό,τι το εσωτερικό μέτωπο, που είναι, παρ’ όλα αυτά, εκείνο που “κλειδώνει” όλα τα άλλα.

Είναι αυτό το εσωτερικό μέτωπο που θα συζητήσουμε εδώ. Ο ίδιος ο όρος “εσωτερικό” είναι προβληματικός, καθώς πρόκειται για μια γλώσσα που, υπόδηλα, προϋποθέτει την ύπαρξη ενός κράτους εγκατεστημένου εντός των συνόρων του και που διατηρεί μια συγκεκριμένου τύπου σχέση με τον πληθυσμό “του” κ.ο.κ. Αυτό που συμβαίνει στη Συρία εδώ και έξι χρόνια απέχει πολύ από το να είναι τόσο καθαρό, από την μια πλευρά εξαιτίας της ίδιας της συγκρότησης του συριακού κράτους, το οποίο δεν είναι ένα δημοκρατικό κράτος, και για το οποίο μπορεί θεμιτά να μπει το ερώτημα αν διαθέτει κάτι τέτοιο όπως μια “κοινωνία πολιτών” (δείτε, μεταξύ άλλων, το έργο του Michel Seurat), εκτός από την πιο γενική έννοια του “πληθυσμού”. Επιπλέον, στον εμφύλιο πόλεμο, οι ίδιες οι κατηγορίες του κράτους και της κοινωνίας καθίστανται προβληματικές και χάνουν τον χαρακτήρα της ένδειξης που συνήθως αποκτούν όταν, όπως στις δημοκρατίες μας, καταφέρνουν να διαπλέκονται λειτουργικά. Θα συνεχίσουμε, όμως, να χρησιμοποιούμε αυτούς τους όρους λόγω της απουσίας άλλων ακριβέστερων, έχοντας κατά νου ότι ο ορισμός τους αμφισβητείται από αυτό που

1 Στμ. Μεταφρασμένο από εδώ: <https://carbureblog.com/2017/05/11/etat-societe-et-guerre-civile-en-syrie>.

2 Στμ. PYD/YPG: PYD (Partiya Yekîtiya Demokrat, Κόμμα Δημοκρατικής Ενότητας): αριστερό κουρδικό πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε το 2003 από Κούρδους ακτιβιστές στη βόρεια Συρία· YPG είναι τα αρχικά της πολιτοφυλακής του. Το PYD είναι το κύριο πολιτικό κόμμα της Ομοσπονδίας της Βόρειας Συρίας-Ροτζάβα και των καντονιών της. Στον ιστότοπό του, περιγράφει τον εαυτό του να πιστεύει στην “κοινωνική ισότητα, τη δικαιοσύνη και την ελευθερία πεποίθησης” καθώς και στον “πλουραλισμό και την ελευθερία των πολιτικών κομμάτων” και ότι αγωνίζεται “για μια δημοκρατική λύση που περιλαμβάνει την αναγνώριση των πολιτισμικών, εθνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, διευρύνοντας και αναπτύσσοντας την ειρηνική τους πάλη για να μπορούν να αυτοκυβερνώνται σε μια πολυπολιτισμική και δημοκρατική κοινωνία”. Έχει υιοθετήσει τον Δημοκρατικό Συνοσπονδισμό (Democratic Confederalism) ως μια από τις ιδεολογίες του και έχει εφαρμόσει ιδέες του Μπούκτιν και του Οτσαλάν στη Ροτζάβα.

συμβαίνει στην παρούσα σύρραξη. Ως ένα πρώτο βήμα, η περιγραφή θα πάρει την μορφή ενός ορισμού.

Αν δεν συζητάμε τον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία στην πλήρη του έκταση, λαμβάνοντας υπόψη τα τρία μέτωπα που περιγράψαμε, είναι για να μην χάσουμε την ιδιαιτερότητά του ως εμφυλίου πολέμου. Αν θεωρήσουμε την πλήρη εικόνα, θα βρεθούμε αντιμέτωποι με αυτό που εμπειρικά εμφανίζεται ως ένας γενικευμένος κατακερματισμός, μια καθαρά έκνομη³ κατάσταση. Από αυτή την άποψη, ο βομβαρδισμός του Αλεπίου και οι ρίψεις πυραύλων των εξεγερμένων στις περιοχές που ελέγχει το καθεστώς, παίρνουν την ίδια “βάρβαρη” φύση με τους εκβιασμούς του Ισλαμικού Κράτους, πιστεύοντας ότι πρόκειται γι’ αυτό που συνέβαινε πάντα σ’ αυτές τις χώρες. Για να ξεφύγουμε απ’ αυτή την ομίχλη του πολέμου, είναι πιο αποτελεσματικό να συγκεντρωθούμε στις σχέσεις μεταξύ του συριακού κράτους και του πληθυσμού του, όπως εξελίσσονται από το ξέσπασμα της εξέγερσης. Κατανοούμε, τότε, τον εμφύλιο πόλεμο συγκεκριμένα ως έναν πόλεμο ανάμεσα σε ένα κράτος και τον λαό του, ως έναν πόλεμο όχι μόνο για εδαφική επικράτεια αλλά για νομιμοποίηση, ως έναν πόλεμο που χρησιμοποιεί τόσο τον λόγο όσο και τα όπλα. Είναι πάνω σε αυτές τις βάσεις που πρέπει να προσπαθήσουμε να συλλάβουμε τον επακόλουθο κατακερματισμό και την συγκεκριμενοποίησή του σε πολλαπλές κοινωνικές φράξιες αυτού που αρχικά ορίζεται ως “ένα” ή ως η “κοινωνία” μπροστά στο κράτος “της”. Η “δογματικοποίηση”⁴, για παράδειγμα, μπορεί να εξηγηθεί από την ίδια την εξέγερση όπως υπήρχε και όχι το αντίστροφο. Η διεθνοποίηση της σύρραξης, με την επέμβαση τζιχαντιστικών ομάδων από το εξωτερικό, όπως και των μεγάλων δυνάμεων, που τώρα θα μπορούσαν να υπαγορεύσουν το μέλλον της Συρίας, μπορεί επίσης να εξηγηθεί από την αποτυχία μιας εθνικής λύσης.

Αν, όπως το θέτουμε στην εισαγωγή, η συριακή στιγμή είναι και δική μας, τότε είναι καλό που ερχόμαστε αντιμέτωποι με πραγματικότητες που είναι επίσης και δικές μας: το κράτος και την κοινωνία, καθένα προσπαθώντας να υπάρξει για τον εαυτό του, υπερασπιζόμενο την ύπαρξή του, αντιμετωπίζοντας την αδυνατότητα της αυτονομίας τους. Εμφανίζεται, τότε, αυτό που με το οποίο διαπλέκονται, την ίδια ακριβώς στιγμή που αντιμάχονται μεταξύ τους, με τον πιο βίαιο τρόπο. Το αδιέξοδο που υπάρχει αυτή τη στιγμή στη Συρία αγκυρώνεται στο εξής τραγικό παράδοξο: *το συριακό κράτος έχει απωλέσει κάθε νομιμοποίηση και εμφανίζει τον εαυτό του ως ένα ξένο σώμα στην ίδια την κοινωνία του, ενώ η συριακή κοινωνία, σε μια κατάσταση εξέγερσης, δεν επιτυγχάνει να συγκροτήσει ένα Κράτος.*

Στην παρούσα κρίση του κεφαλαίου, στις μορφές που παίρνει αυτή η κρίση, αυτό που συμβαίνει στη Συρία δεν είναι ένα περιθωριακό φαινόμενο. Το ξεκίνημα της συριακής κρίσης το 2011, μετά την κρίση του 2008 και στον απόηχο της “Αραβικής Άνοιξης”, θα έπρεπε να αρκεί για να μας θυμίσει ότι αυτό που συνέβη στη Συρία δεν ήταν τυχαίο. Πρέπει να καταλάβουμε ότι η συριακή κατάσταση καθαυτή, γιατί ό,τι υπάρχει υπάρχει με έναν συγκεκριμένο τρόπο, όπως και οι σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και το κεφάλαιο, δεν μπορούν να συνοψιστούν σε γενικές φόρμουλες όπως “η πτώση του ποσοστού κέρδους” ή “η κυριαρχία μιας τάξης πάνω στις άλλες”. Αν αυτές οι γενικότητες μπορεί να “αληθεύουν”, αυτό μπορεί να κατανοηθεί μόνο στην ίδια την πραγματικότητά τους. Να μελετήσουμε τη συριακή περίπτωση συγκεκριμένα, σημαίνει να δώσουμε συγκεκριμένα θεωρητικά εργαλεία για να καταλάβουμε τι είναι ο εμφύλιος πόλεμος, όχι ως σκιαχτρο του κοινωνικού χάους, που ταραξίζει του ερασιτέες της τάξης, ή ως μιας επαναστατικής φαντασίωσης της κατάρρευσης του παλιού κόσμου, αλλά

3 Στμ. στο πρωτότυπο: *anomic*.

4 Στμ. στο πρωτότυπο: *confessionalization*, στα αγγλικά: *denominationalization*. Πρόκειται για μια πρόσφατη έννοια που χρησιμοποιείται από αναθεωρητές ιστορικούς για την παράλληλη διαδικασία της “οκοδόμησης των διαφορετικών δογμάτων” που έλαβε χώρα στην Ευρώπη ανάμεσα στην Ειρήνη του *Augsburg* (1555) και τον Τριακονταετή Πόλεμο (1618-1649). Σε αυτή την περίοδο υπήρχε μια ειρήνη μεταξύ των Προτεσταντών και των Καθολικών καθώς, αμφότερα τα δόγματα, προσπαθούσαν να θεμελιώσουν πιο σταθερά το δόγμα τους μέσα στους πληθυσμούς των αντίστοιχων περιοχών τους. Αυτή η οικοδόμηση των δογμάτων συνέβη μέσα από την “κοινωνική πειθάρχηση” καθώς υπήρχε μια αυστηρότερη επιβολή από τις Εκκλησίες των συγκεκριμένων κανόνων σε όλες τις πτυχές της ζωής, τόσο στις περιοχές των Προτεσταντών όσο και των Καθολικών. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία διακριτών θρησκευτικών δογματικών ταυτοτήτων. Αποδίδουμε τον όρο ως “δογματικοποίηση”, ακριβώς για να δώσουμε έμφαση στην συγκρότηση αυτών των διαφορετικών θρησκευτικών δογματικών ταυτοτήτων.

ως κάτι που συμβαίνει στην κρίση του κεφαλαίου και που ως τέτοιο μπορεί και πρέπει να κατανοηθεί θεωρητικά.

“Το Κόμμα καθοδηγεί την Κοινωνία και το Κράτος” (Άρθρο 8 του Συντάγματος)

Μετά την εποχή της γαλλικής εξουσίας στη Συρία και τον Λίβανο, όλα τα διαδοχικά κυβερνητικά σώματα του συριακού κράτους στηρίζονταν στις υπάρχουσες θρησκευτικές και κοινοτικές διαιρέσεις για να παγιώσουν την πολιτική και κοινωνική τους εξουσία. Υπό τον γαλλικό έλεγχο, οι “τάξεις” του στρατού και της διοίκησης στρατολογούνταν, σύμφωνα με την κλασική αποικιοκρατική μέθοδο, από τις μειονότητες, μεταξύ των οποίων και η μειονότητα των *Αλεβιτών*⁵, αποτελούμενη κυρίως από φτωχούς αγρότες που θεωρούνταν, ουσιαστικά, αιρετικοί από την σκοπιά του Ισλάμ, ώστε αφενός να κρατηθεί μακριά από την εξουσία μια σουνιτική πλειοψηφία κυριαρχούμενη από τις ιδέες του Αραβικού εθνικισμού, και αφετέρου να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη υποστήριξη από μια κοινωνική ομάδα οργανικά συνδεδεμένη με το Κράτος. Από αυτή την άποψη, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι η “θρησκευτική διαίρεση” στη Συρία δημιουργήθηκε μάλλον από τον γαλλικό παράγοντα, που επιθυμούσε να ασκήσει την εξουσία του πάνω στο 80% των Σουνιτών Αράβων στη Συρία χωρίς να βάλει στα χέρια αυτής της πλειοψηφίας εργαλεία της εξουσίας. Αυτή η πολιτική επέτρεψε την συγκρότηση μιας γραφειοκρατικής και στρατιωτικής ελίτ, στρατολογούμενης και συνεργαζόμενης μέσα από δίκτυα οικογενειών και φατριών, η οποία αποτέλεσε τη βάση γι’ αυτό που έγινε το σύστημα των Άσσαντ από την δεκαετία του 1970 και ύστερα.

Συνεπώς, το συριακό κράτος κατασκευάζεται *εξαρχής όχι ως ένα έθνος-κράτος*, με την κανονική έννοια του όρου, αλλά ως ένα εργαλείο για μια άρχουσα μειονότητα ώστε να μπορεί να αντισταθεί απέναντι σε έναν *δυναμικά εχθρικό πληθυσμό*. Αυτό το μοτίβο, που αναδύεται από την περίοδο της αποικιοκρατίας, επανενισχύεται από την δομή των εσόδων⁶, στην οποία ενσωματώθηκε το συριακό κράτος, καθιστώντας το κράτος εργαλείο συγκέντρωσης των εσόδων προς όφελος αυτής της μειονότητας. Μεταξύ του 1973 και του 1987, η Συρία λάμβανε σημαντική οικονομική βοήθεια από τη Σαουδική Αραβία στο όνομα του αγώνα εναντίον του Ισραήλ, κάτι που συνιστούσε μια έμμεση μορφή εσόδων από το πετρέλαιο και κατέστησε δυνατό τον διπλασιασμό του αριθμού των θέσεων εργασίας στην κρατική βιομηχανία (από 55.000 σε 103.000), κυρίως στις παράκτιες περιοχές, οι οποίες έχαιραν προνομιακής μεταχείρισης από τις αρχές. Αν και τα έσοδα αυτά έχουν στερέψει έκτοτε, η διανομή και η παραγωγή υδρογονανθράκων στην περιοχή, την περίοδο της επανάστασης, συνιστούσε ακόμα το 75% των κρατικών εσόδων⁷.

Ο αραβικός εθνικισμός έγινε μακροπρόθεσμα ο συνεκτικός ιστός και το ιδίωμα του συριακού κράτους, εξυπηρετώντας ως βάση για το κάρπωμα των εσόδων από τις Αραβικές μοναρχίες, προς υποστήριξη του αγώνα εναντίον του Ισραήλ, και για την παροχή ενός άλλοθι “αραβικότητας” στην μειοψηφία που βρίσκεται στην εξουσία. Αλλά ο διεθνικός χαρακτήρας του αραβικού εθνικισμού (στο λεξιλόγιο του κόμματος Μπάαθ, για παράδειγμα, η Συρία είναι απλά μια “περιοχή” του αραβικού έθνους), δεν μπορούσε να αποκρύψει τις θρησκευτικές δογματικές διαιρέσεις της συριακής κοινωνίας ούτε και το έργο μιας σουνιτικής μειοψηφίας (και της φατρίας του Άσσαντ) για την απόκτηση ακόμα

---

5 Στμ. Οι *Αλεβίτες* ή *Αλεβήδες* (στα τουρκικά *Alevi*) είναι θρησκευτική και πολιτιστική κοινότητα στην Τουρκία και, δευτερευόντως, σε άλλες χώρες με δεκάδες εκατομμύρια μέλη. Ο *Αλεβισμός* (ή *Αλεβιτισμός*) έχει ορισμένες ομοιότητες με το σιιτικό Ισλάμ, αλλά και σημαντικές διαφορές: είναι πιο φιλελεύθερος και με πιο έντονο μυστικιστικό, φιλοσοφικό χαρακτήρα. Ενδεικτικές αρχές του Αλεβιτισμού:

- Αγάπη και σεβασμός για όλους τους ανθρώπους
- Ανεκτικότητα απέναντι σε άλλες θρησκείες κι εθνικές ομάδες
- Σεβασμός για τους εργαζόμενους
- Ισότητα ανδρών και γυναικών. Τα δυο φύλα προσεύχονται δίπλα-δίπλα και ασκείται μονογαμία.

6 Στμ. *rentier*: εισοδήματίας από πρόσοδο, ενοικίαση γης κ.λπ.

7 Το ζήτημα των εσόδων/ενοικίου, στο οποίο πρέπει να επιστρέψουμε λεπτομερώς, είναι ουσιαστικό κλειδί για να κατανοήσουμε όχι μόνο το συριακό ζήτημα αλλά και το ζήτημα ολόκληρης της περιοχής, που εκτείνεται από το Μαγκρέμπ μέχρι τη Μέση Ανατολή. Σχετικά μ’ αυτό μπορεί κανείς να διαβάσει το: “*Moyen-Orient, Histoire d’une lutte de classes, 1945-2002*” (“*Μέση Ανατολή, Ιστορία μιας ταξικής πάλης, 1945-2002*”), του Théo Cosme, από τις εκδόσεις *Senonevero*.

μεγαλύτερης εξουσίας. Αντιμέτωποι μ' αυτόν τον εθνικισμό, τον συνδεδεμένο, με αυτόν τον εθνικισμό, σοσιαλισμό και την ανικανότητα του καθεστώτος να σχηματίσει μια εσωτερική αντιπολίτευση (οι διαμάχες μέσα στο Κόμμα οδήγησαν στην εξαφάνιση της αντιπολίτευσης), η μόνη αξιόπιστη αντιπολίτευση μπορούσε να βρεθεί στον ισλαμισμό. Ως ένα σύνολο αξιών, ο ισλαμισμός έχει βάσεις σε όλες τις τάξεις και μπορεί, επίσης, να υιοθετήσει στοιχεία της εθνικής ιδεολογίας που διατρέχει όλες αυτές τις τάξεις. Μπορεί να ανακάμψει από τον αραβικό εθνικισμό τόσο στον ρόλο του ως ταυτότητα όσο και ως μια προοπτική περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης, αντικαθιστώντας τον με την *Ούμα*⁸, την κοινότητα των πιστών, ακόμα και με το Χαλιφάτο. Το ίδιο ισχύει και όσον αφορά τη “σοσιαλιστική” διανομή, η λειτουργία της οποίας, ουσιώδης στο πλαίσιο των “εσόδων”, εξασφαλίζεται από την φιλανθρωπία, που θεωρείται θρησκευτικό καθήκον τόσο για το Κράτος όσο και για τα άτομα, κοκ.

Η εθνικιστική περίοδος, υπό την εξουσία του κόμματος Μπάαθ, ήταν μια οικονομική και πολιτική μάχη εναντίον των αστών εμπόρων και των γαιοκτημόνων (που ανήκουν σε όλα τα δόγματα αλλά, κατεξοχήν, στους Σουνίτες) ώστε να εμποδωθεί η εξουσία της γραφειοκρατικής και στρατιωτικής ελίτ· οδήγησε στην ενίσχυση της κρατικής εξουσίας και την κυριαρχία του Κόμματος πάνω σε όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, οδήγησε στην *de facto* κυριαρχία σε όλα τα σώματα του στρατού, και ιδιαίτερα των μυστικών υπηρεσιών, μιας μειοψηφίας Αλεβιτών, στρατολογημένων σε φατριακή και πελατειακή βάση. Στον στρατό, κάθε Σουνίτης στρατηγός εποπτεύεται από ένα μέλος του κόμματος ή από υπηρεσίες που επιβλέπουν τις δραστηριότητές του, δραστηριότητες που αναφέρονται απευθείας στην κεντρική εξουσία: αυτό έχει ως αποτέλεσμα κάτι που ένας πρώην στρατιώτης του καθεστώτος αποκαλεί “έναν στρατό πρακτόρων”. Το ίδιο ισχύει, όμως, σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας, όπου ένας διευθυντής σχολείου μπορεί να τεθεί υπό τη *de facto* εξουσία ενός αξιωματούχου ασφαλείας κοκ. Το άρθρο 8 του συριακού Συντάγματος (πριν από την “δημοκρατική” αναθεώρησή του, το 2012) λέει: “*Το Κόμμα καθοδηγεί την κοινωνία και το Κράτος*”. Μ' αυτόν τον τρόπο, η κοινωνική δικτύωση απέκτησε ένα μείγμα, εμπνευσμένων από την Στάζι, μεθόδων και στρατολόγησης από την κοινότητα, του οποίου η ένταση συγγένειας αυξάνει καθώς προσεγγίζει κανείς την εξουσία. Στην κορυφή, η οικογένεια Άσσαντ, αδέρφια, γαμπροί, κ.λπ., και ένα, ουσιαστικά, πελατειακό δίκτυο βασισμένο σε σχέσεις εμπιστοσύνης και υποταγής.

Αν το συριακό κράτος είναι περισσότερο η κυριαρχία μιας μειονότητας Αλεβιτών και όχι το κράτος της Αλεβιτικής μειονότητας, αυτό ισχύει γιατί οι περισσότεροι από τους Αλεβίτες, είτε ανήκουν στο κόμμα Μπάαθ είτε είναι κρατικοί υπάλληλοι, έχουν πλέον μόνο μισθούς μιζέριας για να ζήσουν. Αν και η κομματική κάρτα είναι ακόμα αναγκαία για να βρει κανείς δουλειά, η εποχή των απροσδόκητων εσόδων από τον Κόλπο παρήλθε, όπως και η εποχή του σοσιαλιστικού εκσυγχρονισμού της βιομηχανίας. Είναι στην κορυφή της εξουσίας που αποκτά το πλήρες νόημά της η αλληλεγγύη των Αλεβιτών, όχι στο επίπεδο των “από κάτω”: δεν είναι ζήτημα θρησκευτικής δογματικής αλληλεγγύης, είναι ένας τρόπος να επιλέγεται κανείς ως η κεφαλή του Κράτους, σε ένα πελατειακό δίκτυο. Αν και το αλεβιτικό δίκτυο είναι μια πραγματικότητα στα κρατικά δίκτυα, τον στρατό, την αστυνομία και τις υπηρεσίες ασφαλείας, το να ανήκει κανείς στην κοινότητα των Αλεβιτών δεν είναι πλέον εγγύηση κοινωνικής ανέλιξης. Αυτός είναι ο λόγος που, στην αρχή της επανάστασης, πολλοί Αλεβίτες, παρά τη βαθιά ριζωμένη καχυποψία απέναντί τους, κατέβηκαν στους δρόμους μαζί με όλους τους Σύριους για να απαιτήσουν την πτώση του καθεστώτος· είναι επίσης η αιτία των σφαγών του καθεστώτος στους σουνιτικούς θύλακες στις περιοχές των Αλεβιτών (Houla, al-Koubeir, Temsa) το 2012, με στόχο τόσο την επανεκπαίδευση των Σουνιτών εναντίον των Αλεβιτών όσο και τον εξαναγκασμό των τελευταίων να προσεγγίσουν περισσότερο το καθεστώς. Το Κράτος, ενεργώντας σύμφωνα με την πιο καθαρή μαφιόζικη παράδοση, είναι αυτό που προκαλεί την επιθετικότητα και, την ίδια στιγμή, προστατεύει από αυτήν.

Η φατρία των Άσσαντ που μπορεί, με τον ευρύ ορισμό, να ονομαστεί μια “άρχουσα κλίκα”, μια “*asabiyyah*”⁹ (που κυριολεκτικά σημαίνει “πνεύμα αλληλεγγύης” αλλά μπορεί να κατανοηθεί και ως μια “κοινότητα συμφερόντων”) ή απλά “μαφιόζικη εξουσία”, στηρίζεται σε διαπροσωπικές

8 Στμ. *Ούμα*: αραβική λέξη που σημαίνει “κοινότητα”. Διακρίνεται από την λέξη *Sha'b*, που σημαίνει ένα έθνος με κοινή καταγωγή και γεωγραφική θέση. Συνεπώς, μπορεί να είναι μια υπερ-εθνική κοινότητα με μια κοινή ιστορία.

συμμαχίες, στην σύνδεση της οικογένειας στη φατρία, στο ανήκειν στην κοινότητα των Αλεβιτών ή σε άλλες μειονότητες. Οι σχέσεις με την σουνιτική πλειοψηφία καθορίζονται τόσο από την απόλυτη έλλειψη εμπιστοσύνης όσο και την ανάγκη αναγνώρισης της ύπαρξής της, ακόμα και αναγνώρισής της, από αυτήν την σουνιτική πλειοψηφία, ως νόμιμης.

Συνεπώς, από την σκοπιά του θρησκευτικού δόγματος, η φατρία των Άσσαντ έχει επιδιώξει σταθερά την αναγνώριση της μειοψηφίας των Αλεβιτών ωσάν να ανήκει στο Ισλάμ, μερικές φορές κόντρα σε πιο παραδοσιακά στοιχεία της μειοψηφίας αυτής. Από μια οικονομική σκοπιά, η αποτυχημένη πολιτική οικονομικής “φιλελευθεροποίησης” της δεκαετίας του 1990 οδήγησε την κυβέρνηση σε μια προσπάθεια να πλησιάσει τις οικονομικές ελίτ των Σουνιτών ώστε να επεκτείνει τα δίκτυό της. Η φατρία των Άσσαντ φτάνει ακόμα και να υποστηρίξει ένα είδος “προοδευτικών” εξώγαμων σχέσεων που παραμένει, ως επί το πλείστον, κάτι ξένο προς την υπόλοιπη συριακή κοινωνία: η Asma el-Assad, η σύζυγος του Μπασάρ, είναι μια σουνιτικής καταγωγής δικηγόρος επιχειρήσεων, που μεγάλωσε στο Λονδίνο, πίνει κρασί και έλαβε ακόμα και το βραβείο της “πιο κομψής ηγέτιδος”. Αλλά πρέπει να θυμηθούμε ότι η θρησκευτική εξωγαμία είναι σχεδόν ανύπαρκτη στη Συρία, μόνο γύρω στο 2%: κάποιος παντρεύεται, ζει και εργάζεται στην κοινότητα από την οποία κατάγεται.

Στην πραγματικότητα, το συριακό καθεστώς ελίσσεται πάντα με μια τυχοδιωκτική επιδεξιότητα ανάμεσα στο σουνιτικό και το σιιτικό Ισλάμ, χρησιμοποιώντας την λιβανέζικη Χεζμπολά και σιιτικές ομάδες σ’ αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε διπλωματικές πρακτικές τρομοκρατίας, “χαρίζοντάς” την στις μοναρχίες του Κόλπου, που το δανειοδοτούν, και κραδαινόντας, στις καλές εποχές, τον παλαιστινιακό “Σκοπό” ως ιδεολογική σύνθεση μιας πολιτικής που ποτέ δεν στόχευε σε αποκλειστικά δικά του συμφέροντα. Αλλά στο εσωτερικό, αν το καθεστώς θεωρηθεί ως η μεγαλύτερη επιχείρηση της χώρας, εξαιτίας του ελέγχου των εσόδων και την απασχόλησης στο δημόσιο, αυτή η δομή την καθιστά μια επιχείρηση βασικά παρωχημένη, από την καπιταλιστική σκοπιά, με τον δημόσιο τομέα να έχει πολύ μικρή παραγωγικότητα. Ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του 1990, ήταν αναγκαίο για το καθεστώς να βρεθεί πιο κοντά στις εμπορικές και βιομηχανικές αστικές ελίτ του Αλεπίου και της Δαμασκού. Οι ίδιες οι ανάγκες κίνησης του κεφαλαίου σημαίνουν ότι η κρατική αστική τάξη και ο ιδιωτικός τομέας πρέπει να βρουν ένα κοινό έδαφος, αλλά αυτές οι σχέσεις παραμένουν στην καχυποψία και την εχθρότητα, με το συριακό κράτος να είναι πάντα έτοιμο να χρησιμοποιήσει τον εξαναγκασμό για να διατηρήσει τα προνόμιά του.

Ωστόσο, η αναζήτηση νομιμοποίησης και επαναπροσέγγισης των σουνιτικών οικονομικών ελίτ δεν προχώρησε τόσο ώστε το καθεστώς να αποδεχτεί μια ισλαμιστική πολιτική αντιπολίτευση: αν και μπορούσε να δείξει μια κάποια ανοχή απέναντι στις θρησκευτικές ή φιλανθρωπικές ενώσεις, η εξέγερση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, τη δεκαετία του 1980, συνετρίβη ανελέητα. Η σουνιτική συριακή αστική τάξη θυμάται τη σφαγή στη Χάμα το 1982, και αν δεν υποστήριξε αρχικά το ξέσπασμα του κινήματος το 2011 με ιδιαίτερο ενθουσιασμό, αυτό δεν οφειλόταν σε κάποιο φόβο μπροστά στην προοπτική ανάληψης της εξουσίας από το μετριοπαθές Ισλάμ, κατά το μοντέλο του τουρκικού ΑΚΡ, αλλά απλά επειδή είχε συνειδητοποιήσει από καιρό την μη-μεταρρυθμίσιμη φύση του καθεστώτος. Η πτώση του καθεστώτος δεν μπορούσε να είναι ζήτημα κάποιων ρεφορμιστών, έστω θρησκευτικών, ακόμα κι αν στηριζόταν στην σουνιτική πλειοψηφία, καθώς αυτό θα ενέπλεκε μεγάλες και με προκαταλήψεις αντιπαραθέσεις με τις επιχειρήσεις.

Ο μειοψηφικός χαρακτήρας του καθεστώτος είναι *ταυτόχρονα* δύναμη και αδυναμία γι’ αυτό. Από την μια πλευρά, η απόρριψή του είναι αναπόφευκτη για οποιονδήποτε θέλει να αλλάξει κάτι στη Συρία αλλά, από την άλλη, του επιτρέπει να φέρει πιο κοντά του τις τάξεις όλων των μειονοτήτων που αισθάνονται ότι απειλούνται. Το συριακό καθεστώς έγινε αμέσως ένα πολιορκούμενο κάστρο, που συσσωρεύει μέσα καταπίεσης και καταστολής αλλά, ταυτόχρονα, ενισχύει τους δεσμούς και τις “ενοχές” όσων είναι κοντά του ώστε να μην έχουν άλλη επιλογή από το να το υπερασπιστούν. Έτσι η *επιλογή της απόρριψης του καθεστώτος είναι αναπόφευκτα αυτή του εμφυλίου πολέμου, και συνεπώς του χάους.*

---

9 Στμ. Η λέξη “*asabiyya*” ή “*asabiyyah*”, αναφέρεται στην κοινωνική αλληλεγγύη με μια έμφαση στην ενότητα, στην συνείδηση της ομάδας και στην επίγνωση του κοινού σκοπού και της κοινωνικής συνοχής, αρχικά στο πλαίσιο του φυλετισμού (tribalism) και του “φατριασμού”.

Η αρχή της εξέγερσης: ανάμεσα στα δημοκρατικά αιτήματα και την καταπίεση

Μετά τη δεκαετία του 1990, με την πτώση του σοβιετικού μπλοκ, την ενσωμάτωση στην παγκόσμια κίνηση του κεφαλαίου, το τέλος του αραβικού εθνικισμού και της σοσιαλιστικής αναδιανομής του εισοδήματος, οι άρχουσες τάξεις που αναδύθηκαν από την απο-αποικιοποίηση φαίνονταν όλο και περισσότερο παρασιτικές. Κράτη όπως η Αίγυπτος ή η Συρία, των οποίων ο απολυταρχικός χαρακτήρας θα μπορούσε να δείχτει και μόνο από την ανάγκη, για παράδειγμα, να γίνουν αγροτικές μεταρρυθμίσεις, που θα μπορούσαν να θεωρηθούν επαναστατικές, σε βάρος της παλιάς αστικής τάξης, υπήρχαν τώρα μόνο ως καινούριοι ιδιοκτήτες χωρών που περισσότερο τις εκμεταλλεύονται παρά τις κυβερνούν. Η κρίση του 2008 επιτάχυνε την κατάσταση, και το 2011 μια μεγάλη αύξηση στο κόστος των πρώτων υλών, ιδιαίτερα στο αλεύρι, αποκάλυψε, μια σκληρή μέρα, από τη μια μεριά την εξάρτηση αυτών των οικονομιών από την παγκόσμια αγορά, παρ' όλη τη ρητορεία περί εθνικής ανεξαρτησίας και, από την άλλη, την ανικανότητα των κρατών αυτών (με την αξιοπρόσεκτη εξαίρεση της Αλγερίας) να αναδιανείμουν τα εισοδήματα, κάτι που αποτελούσε την ελάχιστη δικαιολόγηση της ύπαρξής τους.

Η εναλλακτική που έθεσε η φατρία των Άσσαντ στις πρώτες διαδηλώσεις, και η οποία μπορεί να συνοψιστεί στη φόρμουλα “ή εμείς ή το χάος”, δεν είναι μόνο μια πρόβλεψη αλλά και μια απειλή, μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Οι πρώτες διαδηλώσεις στη Συρία δεν οδήγησαν σε κάποια προσπάθεια να “διατηρηθεί η τάξη”, όπως την ξέρουμε. Δεν υπήρχαν κορδόνια δυνάμεων καταστολής, δεν υπήρχαν δακρυγόνα ούτε διάλυση του πλήθους· η καταστολή πήρε αμέσως μια εξαιρετικά βίαιη και στρατιωτική μορφή. Είναι ξεκάθαρο ότι η καταστολή των ειρηνικών διαδηλώσεων το 2011 είναι το πρώτο έναυσμα για την στρατιωτικοποίηση της ίδιας της εξέγερσης το διάστημα 2012-2013 και την αρχή του εμφυλίου από το 2013 και ύστερα.

Αυτή η αντίδραση του καθεστώτος ήταν προβλέψιμη: ενήργησε όπως και στην εξέγερση των αδελφών Μουσουλμάνων στις αρχές της δεκαετίας του 1980, την οποία ήταν ικανή να συντρίψει.

Αυτό που φαίνεται ανεξήγητο, ακόμα και παράλογο, στην εξέλιξη της συριακής εξέγερσης, είναι το γεγονός ότι οι διαδηλωτές του 2011 επέμεναν να κατεβαίνουν στον δρόμο, κάτω από τις σφαίρες και τις βόμβες, κι αυτό για μήνες, με την καταστολή να μην έχει άλλο αποτέλεσμα από το να ωθεί αυτούς που την υφίσταντο να οργανωθούν εναντίον της. Λαμβάνοντας υπόψιν τις δυνατότητες του καθεστώτος όχι μόνο για καταστολή αλλά και για αντίποινα – για εκδίκηση – είναι πιθανό ότι ήταν το κουράγιο της απελπισίας που παρακινούσε τους Σύριους να συνεχίσουν τον αγώνα. Παρ' όλα αυτά, όχι μόνο το καθεστώς δεν πέτυχε, παρά την αιματηρή καταστολή και τα στρατιωτικά μέσα που οι εξεγερμένοι, άσχετα από τα σύνορά τους, δεν είχαν ποτέ στη διάθεσή τους, να συντρίψει την εξέγερση αλλά αυτή εξαπλώθηκε σε ολόκληρες περιοχές της συριακής επικράτειας. Ακόμα και σήμερα, παρά την μείζονα νίκη του καθεστώτος τον Δεκέμβρη του 2016 στο Αλέπι, η κατάσταση φαίνεται να είναι μπλοκαρισμένη, και το καθεστώς ανίκανο να ανακτήσει την εδαφική του επικράτεια. Η πολιορκία και ο βομβαρδισμός της Χάμα το 1982 επαναλήφθηκε αρκετές φορές σε διαφορετικές πόλεις, με μοναδικό αποτέλεσμα την παγίωση του ελέγχου του καθεστώτος στην “χρήσιμη” Συρία και τον εκτοπισμό εκατομμυρίων ανθρώπων.

Σε αντίθεση με την εξέγερση της δεκαετίας του 1980, η οποία σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε από την Μουσουλμανική Αδελφότητα και το ένοπλο κομμάτι της, που υποστήριζε τον ανταγωνισμό Αλεβιτών/Σουνιτών, αυτή η εξέγερση ήταν, ακολουθώντας τις αραβικές εξεγέρσεις του 2011, αυθόρμητη και από ένα ανοργάνωτο και ρητά ειρηνικό πλήθος, που ρίχνεται στους δρόμους χωρίς συγκεκριμένους στόχους, χωρίς ατζέντα και χωρίς στρατιωτικές δυνατότητες. Επιπλέον, στην αρχή της εξέγερσης, η θρησκευτική αναφορά όχι μόνο απουσίαζε αλλά είχε ρητά απορριφθεί. Αλεβίτες, Κούρδοι, Δρούζοι και Χριστιανοί είχαν ανακατευτεί με τους Σουνίτες. Στη διάρκεια των διαδηλώσεων τα συνθήματα αναφέρονταν στην συριακή εθνική ενότητα και καλούσαν για την πτώση του καθεστώτος.

Για την εξέγερση, λοιπόν, το ζήτημα ήταν να εμφανιστεί ως δημοκρατική και ειρηνική. Αν οι διαδηλώσεις γίνονταν μετά την προσευχή της Παρασκευής, αυτό οφειλόταν στο ότι η Συρία είναι μια

μουσουλμανική χώρα και στο ότι οι διαδηλώσεις, όντας αυθόρμητες, πρέπει να έχουν έναν χώρο και έναν χρόνο. Το να δηλώνει κανείς ότι η εξέγερση στην Συρία το 2011 ξεκίνησε από θρησκευόμενους, “Σαλαφιστές”¹⁰, ακόμα και τζιχαντιστές, σημαίνει μη κατανόηση της πορείας των γεγονότων και ιδιαίτερα της “δογματικής” τροπής που ουσιαστικά πήρε η εξέγερση.

Από την αρχή της εξέγερσης, το 2011, η σουνιτική αστική τάξη εγκατέλειψε τη χώρα, ακόμα και το πολιτικό πεδίο, αφήνοντας πίσω το προλεταριάτο και τη μεσαία τάξη σ’ αυτό που επρόκειτο να γίνει μια κατά μέτωπο σύγκρουση ανάμεσα σε ένα καθεστώς έτοιμο να κάνει τα πάντα για να επιβιώσει και μια αντιπολίτευση γυμνή τόσο από πολιτικές προοπτικές όσο και στρατιωτικά μέσα. Τους πρώτους μήνες, οι ιδιοκτήτες βιοτεχνιών και εργοστασίων αποσυναρμολόγησαν τον εξοπλισμό τους και τον έβαλαν σε φορτηγά με προορισμό την Αίγυπτο. Ό,τι απέμεινε από την πολιτική αντιπολίτευση είναι τώρα στην Τουρκία, με το Συριακό Εθνικό Συμβούλιο να χαρακτηρίζεται από τους αντιμαχόμενους ως “Εθνικό Συμβούλιο του Σέρατον”, από το όνομα των πολυτελών ξενοδοχείων στα οποία διαμένουν τα μέλη του.

Η ιστορία της “δογματικοποίησης”, της στρατιωτικοποίησης, ο εγκλωβισμός της εξέγερσης σε εμφύλιο πόλεμο είναι επίσης η ιστορία της *βαθμιαίας αποχώρησης όλων όσων μπορούσαν ακόμα να φύγουν, αφήνοντας πίσω μόνο τους πιο φτωχούς ή τους πιο πολιτικοποιημένους*, αναγκασμένους να συνεχίσουν τη μάχη ακριβώς για να μην βρεθούν αφοπλισμένοι μπροστά στα αντίποινα του καθεστώτος προς τους ίδιους ή τις οικογένειές τους. Οι αναχωρήσεις στο εξωτερικό συνοδεύονται από ταξίδι στο εσωτερικό. Στρατιώτες που έχουν λιποτακτήσει, και που συγκροτούν τα πρώτα τμήματα του *Ελεύθερου Συριακού Στρατού (FSA, Free Syrian Army)*, συγκεντρώνονται γύρω από πιο υψηλόβαθμους στρατιωτικούς, θα ενωθούν, από τη στιγμή που η σύγκρουση τελματώνεται, με τις οικογένειές τους στα χωριά, ακόμα και αν προσχωρούν σε τζιχαντιστικές φράξιες ώστε να έχουν πρόσβαση σε όπλα για να υπερασπιστούν τους δικούς τους. Αυτή η ιστορία είναι η ιστορία του περάσματος από την επαναστατική πάλη στον αγώνα για επιβίωση, που τελειώνει με την επιβίωση στη μάχη, χωρίς να διακρίνεται ένα τέλος.

Το φοβερό συριακό εργαλείο καταπίεσης, προετοιμασμένο γι’ αυτού του είδους τις καταστάσεις και, επιπλέον, ενισχυμένο μετά την εξέγερση της δεκαετίας του 1980, μπόρεσε μόνο να κρατήσει το καθεστώς στην εξουσία αλλά όχι να του δώσει τη νίκη. Την ίδια στιγμή, η εξέγερση, που έγινε εμφύλιος πόλεμος, αποδείχτηκε ανίκανη να εκμεταλλευτεί την προέλασή της και του ελέγχου της σε μεγάλες περιοχές της επικράτειας για να οδηγήσει την εξέγερση στη νίκη, δηλαδή στην πτώση του καθεστώτος. Άσχετα από το αν αυτό το μπλοκάρισμα και η αποτυχία μπορούν να αποδοθούν στην λυσσαλέα καταπίεση του καθεστώτος, τις ξένες επεμβάσεις (ή μη-επεμβάσεις) στη σύγκρουση, που την κατέστησαν μια άμεση σχέση μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, ή σε εσωτερικούς παράγοντες της αντιπολίτευσης, το αποτέλεσμα δεν είναι άλλο από τούτο: *αυτή η σύγκρουση είναι ένα αδιέξοδο από το οποίο κανείς δεν είναι έτοιμος να αποχωρήσει.*

Από την εξέγερση στον εμφύλιο πόλεμο: κοινωνία χωρίς κράτος;

Αυτοί που κατέβηκαν στους δρόμους ενάντια στο καθεστώς το 2011 και το 2012 είχαν κάθε δικαίωμα να αποκαλούν τον εαυτό τους “συριακή κοινωνία”, καθώς η συνάντηση στις μεγάλες πόλεις της

---

10 Στμ. Ο Σαλαφισμός αποτελεί ένα υπερσυντηρητικό μεταρρυθμιστικό κίνημα στο *σουνιτικό* Ισλάμ, που εμφανίστηκε στην Αραβία το πρώτο μισό του 18ου αιώνα, στο υπόβαθρο της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας, διακηρύσσοντας την επιστροφή στις παραδόσεις των “εусεβών προγόνων” (ο όρος προέρχεται από την λέξη *αλ-σαλάφ*, που σημαίνει “εусεβείς πρόγονοι”). Οι Σαλαφιστές απορρίπτουν τον θρησκευτικό νεωτερισμό, ή *μπίντα* (αίρεση), και υποστηρίζουν την εφαρμογή της *σαρία* (ισλαμικός νόμος). Το κίνημα συχνά χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες: η μεγαλύτερη ομάδα είναι οι *ακριβολόγοι* (ή πράοι), που αποφεύγουν την πολιτική, η δεύτερη μεγαλύτερη ομάδα είναι οι *ακτιβιστές*, οι οποίοι συμμετέχουν στην πολιτική, η μικρότερη ομάδα είναι οι *τζιχαντιστές* (δηλαδή οι αποδεχόμενοι το θεμιτό του ένοπλου αγώνα - τζιχάντ σημαίνει γενικά τον αγώνα, την προσπάθεια για έναν σκοπό, θρησκευτικό ή κοσμικό – εναντίον όσων θεωρούν ότι είναι εχθροί του Ισλάμ).

φτωχοποιημένης ή άνεργης μεσαίας τάξης, των μικροεμπόρων, που πάσχιζαν την πραμάτειά τους, και των προλεταριοποιημένων αγροτικών μαζών, που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την ύπαιθρο για να εγκατασταθούν σε ανθυγιεινούς “πρόχειρους καταυλισμούς”, είναι σαν η τρανταχτή σύνοψη της αποτυχίας του συριακού καθεστώτος, που έρχεται αντιμέτωπο με την ίδια τη Συρία.

Στη διάρκεια του 2011, ένα ιδεώδες συριακό “είναι” χτίζεται συλλογικά από τους διαμαρτυρόμενους, και αυτό το συριακό “είναι” ήταν δημοκρατικό και των πολιτών. Οι διαδηλώσεις ήταν η έκφραση μιας κοινωνίας που διεκδικούσε το δικαίωμά της να υπάρχει. Κανένας θεσμός δεν πρόβαλε για να υποστηρίξει αυτό το αίτημα: τα συνδικάτα, τα κόμματα και οι ενώσεις ελέγχονται στενά από το καθεστώς· οι θρησκευτικοί θεσμοί, που θυμούνταν την καταστολή της δεκαετίας του 1980 και στοιχημάτιζαν στο “άνοιγμα” που ξεκίνησε ο Μπασάρ αλ-Άσσαντ, παρέμειναν σιωπηλοί. Το κοινό έδαφος αυτών των διαδηλώσεων είναι η δυναμική της Αραβικής Άνοιξης. Εκείνη την εποχή, οι διαδηλωτές έμοιαζαν να ενώνονται από την απλή και αποτελεσματική ιδέα να κάνουν αυτό που οι Τυνήσιοι και οι Αιγύπτιοι είχαν κάνει: να βάλουν ένα τέλος στο καθεστώς. Αυτός ο στόχος μοιάζει να πηγαίνει πέρα από τις υπάρχουσες κοινωνικές διαιρέσεις, οι οποίες παραμερίζονται, ώστε να “παραχθεί”, έστω και για μια διαδήλωση, ακόμα και ως ένα συλλογικό δημοκρατικό σχέδιο, αυτό το συριακό υποκείμενο, ένα μέλος της κοινωνίας των πολιτών, που το κράτος των Άσσαντ αρνούσαν σταθερά και το υπέτασσε κάτω από τη δική του ύπαρξη. Για τους διαδηλωτές, λοιπόν, προείχε να φτιάξουν έναν λαό.

Η απουσία οποιασδήποτε θεσμικού “διαβιβαστή” ανάμεσα στους διαδηλωτές και το κράτος, καθώς και εντός της ίδιας της συριακής κοινωνίας, ο ίδιος ο συγκεντρωτισμός του καθεστώτος, δημιουργεί μεταξύ των διαδηλωτών ένα είδος εθνικισμού χωρίς το κράτος, έναν ομόθυμο ή καθολικό εθνικισμό. Ενώ οι Αιγύπτιοι ή οι Τυνήσιοι μπορούσαν να βασιστούν σε διαιρέσεις μέσα στον στρατιωτικό μηχανισμό ή στην λιποταξία αστυνομικών, που δεν ήταν αποφασισμένοι να πολεμήσουν μέχρι θανάτου για το συγκεκριμένο καθεστώς, ή ακόμα και σε συνδικάτα ή ενώσεις που είχαν έναν σχετικό βαθμό αυτονομίας, οι Σύριοι είναι αντιμέτωποι από την μια με την πλήρη παγίδευση από το Κράτος και από την άλλη με ένα χωρίς οίκτο εργαλείο καταπίεσης, εντελώς αδιαπέραστο από την υπόλοιπη κοινωνία και υποταγμένο στο Κράτος. Η πλήρης απουσία στρατηγικών προβληματισμών αυτού του είδους, που ένα πολιτικό όργανο όπως η Μουσουλμανική Αδελφότητα θα είχε πολύ εύκολα, επιδεικνύει το αυθόρμητο του κινήματος του 2011 καθώς και την απουσία αναγνωρίσιμων ηγετών ή τυποποιημένου κοινού λόγου.

Αλλά η “κατασκευή” ενός λαού είναι αποκλειστικό έργο του κράτους: δεν υπάρχει λαός έξω από αυτό. Στην εξέγερση, το “συριακό είναι” κατακερματίζεται μπροστά σε ένα Κουρδικό είναι, ένα Σουνιτικό είναι, ένα Αλεβιτικό είναι κ.λπ., και ό,τι αυτά συνεπάγονται σε όρους πραγματικής αφοσίωσης, πίστης, υποχρεώσεων, πικρίας, προσκόλησης. Η απαίτηση για την συριακή ιδιότητα του πολίτη δεν μπορεί να αντιπαρατεθεί στο ύψος της συριακής *assabiya* (και των εργαλειοποιήσεων από τις αρχές και όλους τους συμμετέχοντες) από την μια επειδή, λόγω του ελέγχου που ασκεί το συριακό κράτος στην κοινωνική δραστηριότητα, δεν υπάρχει, με την αυστηρή έννοια του όρου, συριακή κοινωνία των πολιτών, και δεύτερον επειδή για να φτιαχτεί ένας λαός χρειάζεται ένα κράτος, με άλλα λόγια, μια άρχουσα τάξη που ορίζει ως λαό όλες τις άλλες.

Στην απουσία μιας τέτοιας δομής, η εξέγερση βρέθηκε υποχρεωμένη να επιτελέσει τις λειτουργίες που συνήθως μεταβιβάζονται στο κράτος, ακολουθώντας τις υπάρχουσες διαιρέσεις: στρατιωτική λειτουργία, προνοιακή λειτουργία, εφοδιασμός, πολιτική άμυνα, δικαστική λειτουργία κ.λπ. Σε έναν αριθμό πόλεων οι υπάλληλοι του καθεστώτος συνέχιζαν να συλλέγουν μισθούς, τους οποίους έπρεπε να μαζεύουν στην ελεγχόμενη από το καθεστώς περιοχή και να τους επιστρέφουν στις περιοχές που ελέγχονταν από τους επαναστάτες, οι οποίοι, με τη σειρά τους, έπρεπε να ασκήσουν τις αντίστοιχες λειτουργίες. Είναι μια λεπτομέρεια, αλλά ενδεικτική, του πώς η συνέχεια υπερισχύει της ρήξης στον τρόπο με τον οποίο “η” εξέγερση (στην πραγματικότητα, και καθώς αναπτύσσεται ο εμφύλιος πόλεμος, οι διάφορες εμπλεκόμενες φράξιες, μερικές από τις οποίες έρχονται από το εξωτερικό) αναγκάστηκαν να διαχειριστούν την καθημερινότητα, σε μια κατάσταση αναμονής για την επιστροφή του κράτους.

“Οι τοπικές συντονιστικές επιτροπές έχουν γίνει μια σημαντική φωνή της επανάστασης· οργανώνουν διαδηλώσεις και εκδίδουν εφημερίδες. Ο στόχος τους παραμένει η οικοδόμηση ενός πολιτικού, πλουραλιστικού και δημοκρατικού κράτους”, (Simon Assaf).

Από αυτή την άποψη, το παράδειγμα της δικαστικής λειτουργίας είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον. Για να εκδικαστούν κοινές προστριβές στις ζώνες που ελέγχονταν από τους εξεγερμένους, ο ρόλος του δικαστή δώθηκε γρήγορα στους τοπικούς ιμάμηδες (κυρίως στους λιγότερο ειδικευμένους, καθώς οι ανώτερες θρησκευτικές αρχές είχαν εγκαταλείψει τη χώρα), αφού θεωρήθηκαν ως οι καταλληλότεροι για να δώσουν μια νομική μορφή σ’ αυτές τις διαφορές. Αυτό δεν είναι, αυστηρά μιλώντας, μια εφαρμογή της Σαρία ή των ισλαμικών δικαστηρίων κατά την παράδοση του *Daesh*¹¹, αλλά ένας πολιτικός θεσμός στον οποίον οι θρησκευτικοί λειτουργοί αναγνωρίζονται ως οι ικανότεροι, καθώς οι πολιτικοί δικαστές είναι πρακτικά άφαντοι. Αν ο πολιτικός νόμος έχει πετύχει να εμπεδωθεί εδώ κι εκεί όπου οι δικαστές προσχώρησαν στην εξέγερση, αντιμέτωποι με την έλλειψη προσωπικού ικανού για την εφαρμογή του, είναι ο νόμος της Σαρία – που είναι ούτως ή άλλως η βάση ενός μεγάλου τμήματος του συριακού ποινικού κώδικα – ο οποίος έχει επιβάλλει τον εαυτό του. Αυτή η επιθυμία για θεσμική κανονικοποίηση του δικαστικού τομέα, οδήγησε στην σχεδόν καθολική υιοθέτηση, από την εξέγερση, του κώδικα της Αραβικής Ένωσης, ο οποίος βασίζεται στη Σαρία και παράχθηκε το 1996 από ειδικούς του Αραβικού Συνδέσμου με την χρηματοδότηση των χωρών του Κόλπου. Η εξέγερση, επειδή είναι ταυτόχρονα και ένοπλη εξέγερση, κατάφερε, έτσι, να διαχειριστεί το σημαντικό πρόβλημα της ρύθμισης της δραστηριότητας των στρατιωτικών ομάδων, παρέχοντας στον εαυτό της τα μέσα για να τις θέσει υπό πολιτικό έλεγχο.

Ο καταμερισμός εργασίας ανάμεσα στους πολίτες και τους στρατιωτικούς και η εξειδίκευση των δραστηριοτήτων, παράγουν, συνεπώς, τις δικές τους διαμεσολαβήσεις, κάτω από την πίεση της “λαϊκής” απαίτησης, υποστηριζόμενης από τη βούληση των ηγετών της εξέγερσης (τοπικοί ηγέτες, από τις ανώτερες τάξεις της κοινωνίας, που προσπαθούν να διατηρήσουν επαφή με την αντιπολίτευση στο εξωτερικό, επομένως και με τη “διεθνή κοινότητα”) να οικοδομήσουν μια κοινωνία και να δώσουν νομιμοποίηση στις απελευθερωμένες από το καθεστώς περιοχές και στους νέους θεσμούς που δημιουργούνται πάνω στο πρότυπο των παλιών και θεωρούνται, γενικά, νόμιμοι.

Οι θεσμοί που θεμελιώνουν κάθε Κράτος, όπως ο στρατός, η αστυνομία, οι δικαστές κ.λπ. δεν αμφισβητήθηκαν αυτοί καθαυτοί, αλλά αμφισβητήθηκε ο αντιδημοκρατικός χαρακτήρας που είχαν υπό το καθεστώς. Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι η δημοκρατική μορφή που έπεται από αυτή την κριτική δεν είναι η άμεση δημοκρατία αλλά η αντιπροσωπευτική δημοκρατία, τουλάχιστον εκεί που αυτό είναι εφικτό (οι απλοί διορισμοί συνήθως προηγούνταν των εκλογικών διαδικασιών, που είναι δύσκολο να εφαρμοστούν υπό το ξεφόρτωμα βαρελιών με εκρηκτικά). Δεν ήταν ένα Συμβούλιο των εξεγερμένων επικεφαλής στο Αλέπι αλλά ένας, εκλεγμένος από τον λαό, Δήμαρχος, που είναι πρώην μηχανικός.

Ο λαός χωρίς κράτος της έναρξης της εξέγερσης τείνει, λοιπόν, να περάσει ραγδαία από το ομόθυμο αφήγημα σε ένα κίνημα που προσπαθεί να επανασυστήσει ένα Κράτος από τον λαό, με άλλα λόγια από τις υπάρχουσες ταξικές διαίρεσεις. Όμως, ακόμα κι εδώ, στην περίπτωση της Συρίας, αυτό είναι προβληματικό· η αντιπολίτευση δεν μπορεί να πετύχει στο εσωτερικό της μια ταξική δομή που θα μπορούσε να οδηγήσει στον σχηματισμό ενός Κράτους, μετά την τελική αποχώρηση των Άσσαντ. Η αυτομόληση της αστικής τάξης, το μονοπώλιο της κρατικής πρακτικής που ασκούσαν από το Μπάαθ από τη δεκαετία του 1950, και από τους Άσσαντ από την δεκαετία του 1970, έχουν οδηγήσει σε μια κατάσταση στην οποία οι ελίτ απουσιάζουν και η αστική τάξη μπορεί, πιθανόν, να ευνοείται περισσότερο από μια επιστροφή στη δικτατορία σε σχέση με μια κατάσταση στην οποία ισλαμιστικές φράξιες θα οδηγούνταν αναπόφευκτα να συγκρούονται, με δημοκρατικό ή όχι τρόπο, ατέρμονα για την εξουσία. Με αυτή την έννοια, φαίνεται σαν να μην υπάρχει εσωτερική λύση στο πρόβλημα.

---

11 Στμ. *Daesh* ή *Da'ish*: το ακρωνύμιο στα αραβικά (*ad-Dawlah al-Islāmiyah*) του *Ισλαμικού Κράτους*. *Dawlah* (το γνωστό από τα τουρκικά *Δοβλέτι*), σημαίνει το κράτος.

Το χάος ως έξοδος από την κρίση;

Αν τα κλειδιά της κατανόησης του συριακού εμφυλίου πολέμου βρίσκονται εκτός της Συρίας, αυτό δεν είναι εξαιτίας κάποιας συνομοσίας των παγκόσμιων δυνάμεων αλλά εξαιτίας της παγκόσμιας εξέλιξης του καπιταλισμού και της συγκεκριμένης θέσης της περιοχής σ' αυτήν. Μια όχι αξιοζήλευτη περιοχή, στην οποία η κανονική καπιταλιστική ανάπτυξη "φιλοξενείται" και τροφοδοτεί φαινομενικά αρχαϊκές μορφές εκμετάλλευσης και αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, χωρίς την ευχάριστη "παραδοσιακή" συνδήλωση που μπορεί να περιέχει αυτός ο όρος, και όπου η αρπακτικότητα των καπιταλιστικών επιχειρήσεων μπορεί να εξαπολυθεί χωρίς τους φραγμούς που τίθενται σ' αυτές στις πιο ανεπτυγμένες περιοχές.

Τοπικά αυτοί είναι πόλοι έντονου πλούτου, που δεν βρίσκονται αποκλειστικά στο Ισραήλ ή στις χώρες του Κόλπου, αλλά αποτελούνται και από σημεία στις φτωχότερες περιοχές της ζώνης, πόλοι που τρέφονται από έναν ωκεανό φτώχειας.

Το ότι οι μάζες των φτωχών ζουν όλο και περισσότερες σε περιοχές χωρίς Κράτος, μακράν του να αποτελεί υπόσχεση μιας αναρχικής ουτοπίας, μάλλον ανοίγει την προοπτική μιας κατάρρευσης του καπιταλιστικού κόσμου υπό το βάρος της ίδιας της συντήρησής του¹², τη δυνατότητα μιας συρρίκνωσης του αναπτυγμένου καπιταλισμού με την επέκταση της πιο άγριας σχέσης εκμετάλλευσης ως το σημείο της εγκατάλειψης οποιασδήποτε κοινωνικής μορφής, επαρκούς για την αναπαραγωγή αυτής της σχέσης, συμπεριλαμβανομένου του Κράτους. Το να πάρουμε στα σοβαρά το οριστικό τέλος του φορντισμού πρέπει να μας οδηγήσει να θεωρήσουμε αυτόν τον τύπο προοπτικής εξίσου σοβαρά με τον οραματισμό της κομμουνιστικοποίησης και για τους ίδιους λόγους.

Η δυνατότητα για τον καπιταλισμό να απελευθερώσει τον εαυτό του από αυτή την αντίθεση, δηλαδή να αναπαράγει εντός του την εργατική δύναμη (κάτι που είναι ο ελάχιστος ορισμός οποιασδήποτε "καπιταλιστικής κοινωνίας") ενώ την ίδια στιγμή να την εξωθεί σταθερά εκτός της διαδικασίας παραγωγής αξίας, θα μπορούσε να είναι το μέλλον μιας πραγματικής αποβολής από τις "γκρίζες περιοχές" των μαζών των υπεράριθμων προλετάρων, που θα γίνονταν οι ίδιοι υπεύθυνοι για την αναπαραγωγή τους και θα είχαν την ελευθερία να αυτοδιαχειρίζονται την μιζέρια τους.

Η "αποπρολεταριοποίηση" στο εσωτερικό του κόσμου του κεφαλαίου, θα συνέβαινε, τότε, στη βάση της επέκτασης των παραγκουπόλεων και άλλων περιοχών σε μια κατάσταση μόνιμου εμφυλίου πολέμου. Αυτό θα μπορούσε να ειπωθεί ως μια υπόθεση μακροπρόθεσμης εξόδου από την κρίση του κεφαλαίου, οι όροι της οποίας είναι ήδη στον ορίζοντα, τόσο στη Συρία αλλά και τη Λιβύη, το Μάλι, συγκεκριμένες περιοχές του Αφγανιστάν και από τις ευρωπαϊκές αγορές, στην Ουκρανία.

AC

---

12 Στμ. Η περιγραφή μας υποβάλλει άμεσα το αντίστοιχο της εσωτερικής κατάρρευσης ενός (κατάλληλου μεγέθους) αστέρα υπό τη βαρύτητά του! Το ανάλογο των αστροφυσικών αυτών διαδικασιών μας υποτείνει ενδιαφέροντα "σενάρια" για την εξέλιξη της καπιταλιστικής κοινωνίας: ως "μαύρης τρύπας", ως διαφόρων χρωμάτων "νάνου" ή ως "αστέρα νετρονίων" κ.λπ. Το πρώτο εντελώς καταστροφικό, τα άλλα μιας πυκνής παγωμένης στασιμότητας.